

Velké a malé příběhy moderních dějin

Ahoj, tati, poprosím tě, než začneme s rozhovorem, mohl by ses čtenářům trochu představit?

Jmenuji se Tomáš, narodil jsem se v roce 1961. Ačkoli jsem se vždycky zajímal především o literaturu, hudbu a různé jiné druhy umění, po maturitě na gymnáziu u mě nakonec převážil pragmatický pocit, že jako knihovník nebo hudební publicista se neuživím, a rozhodl jsem se vystudovat práva. Tohoto rozhodnutí jsem nikdy nelitoval, pracuji jako soudce a toto povolání mě dodnes ohromně baví. Hudbu a knížky jsem si ponechal jako koníčka.

Koncem 70. let ti bylo jako mně, jak takový teenager prožíval běžný den?

Asi podobně jako teenager dnešní. Kluci a holky prožívají své každodenní radosti i starosti určitě podobně v jakékoli historické době a v jakémkoli společenském zřízení. Pro tebe a tvé vrstevníky by ovšem bylo nepochopitelné množství nejrůznějších „pakáren“, kterými jsme ve škole a někdy i po ní museli povinně uspokojovat režim. Nejrůznější brigády, slavnostní besídky spojené s recitací politicky angažovaných básní, neustále proklamovaná láska ke komunistické straně a Sovětskému svazu, pracovní soboty či povinné společné oslavy Prvního máje coby svátku pracujících nám nepředstavitelně otravovaly život. A hlavně byl člověk rodiči vychováván, že svůj názor na vládnoucí režim nesmí nikde veřejně dát najevo, protože by tě jinak vyhodili ze školy.

Ale v soukromí jsme si všichni žili po svém. Prožíval jsem v té době rockovou muziku, poslouchali jsme ze Západu propašovaná elpíčka a nahrávali si je na – z dnešního pohledu předpotopní – magnetofony. Ale koukal bys, jaké znalosti jsme třeba v této oblasti zábavy měli. Desky zahraničních kapel se tu prakticky nedaly oficiálně koupit, ale všichni jsme je stejně znali. A když nás policajti rozháněli o víkendech na burze na Nebozítku pod Petřínem, kde se ty desky daly načerno sehnat, zažívali jsme téměř slavnostní pocit jakéhosi boje s režimem.

Takže se dá říci první střet s režimem. Prožívala to tak celá tvoje generace?

Celá určitě ne, ale všichni moji kamarádi a známí ano. Samozřejmě, že kamarády si i podvědomě vybíráš na základě určité vzájemné sympatie a na rozdíl od dnešní doby, kdy je politika většinou tvých kamarádů zřejmě „ukradená“, spousta tehdejších mladých lidí spojovala nenávisť ke komunistickému režimu. Samozřejmě, že jen málokdo šel do nějakého otevřeného střetu, který by nutně skončil pobytem na policejní stanici a v lepším případě následným vyhazovem ze školy, v horším pak třeba i kriminálem. Spíše šlo o takový neoficiálně demonstrováný postoj. Dlouhé vlasy, okázale neformální, pokud možno hodně „odrbané“ oblečení apod. Mezi svými vrstevníky jsme se dělili na tzv. somráky a veksláky. Somráci se cítili být v jakémsi undergroundu, poslouchali rock, chodili na pivo do zakouřených hospod čtvrté cenové skupiny a vedli pseudofilozofické řeči o – řečeno s Kunderou – nesnesitelné lehkosti bytí, veksláci nemuseli nutně kšeftovat s tuzexovými poukázkami, tzv. bony, za které se dalo pořídit ve vybraných obchodech západní zboží, ale odlišovali se již navenek západním oblečením, zálibou v diskohudbě a takovým tím, alespoň podle našeho názoru, povrchním náhledem na život. My jsme jimi pohrdali, oni zase pohrdali námi, resp. považovali nás za hlupáky. Mezi těmito diskohochy a diskodívkami byly většinou děti politických či kulturních prominentů. Řada z nich se bez problémů angažovala v Socialistickém svazu mládeže a později neměla nejmenší problém se vstupem do komunistické strany. Většinou komunismu

samozřejmě taky nevěřili ani za mák, ale byli prostě bez skrupulí pragmatičtí a věděli, že se jim předstírání oddanosti režimu vyplatí. Prakticky celý fakultní výbor SSM na právnické fakultě byl složen z obdobných týpků. Nosili účesy na Travoltu či Olivii Newton John, na sobě měli tzv. plíšňáky, což byl tehdy mimořádně módní druh džínů (v obchodech samozřejmě nesehnatelný), a jménem nás ostatních, normálních studentů nás tzv. reprezentovali na různých mládežnických akcích pořádaných levicovými kruhy na Západě. My ostatní jsme pochopitelně do tzv. kapitalistické ciziny vyrazit nemohli ani omylem.

To už jsme asi v 80. letech... O nich se v učebnicích hovoří jako o době politické nehybnosti. Co si mám pod tím představit?

No, v té době už komunismu neboli socialismu, jak se režim oficiálně nazýval, věřil opravdu málokdo. Byla to doba té nejhlubší agonie a přetvářky. Všichni se navenek tvářili, že režim podporují, stát se vyžíval v pořádání nejrůznějších až byzantinsko-orientálních masových shromáždění, na nichž se veřejně odsuzovala údajná agresivní politika USA a naopak velebila tzv. mírová politika Sovětského svazu a na nichž se pracující lid radoval z dobrodiní života pod věčným vedením komunistické strany a našich milovaných státních představitelů. Ve skutečnosti si však většina národa myslela své, ale byla do značné míry smířena s tím, že komunismus nelze po dobrém odstranit a že v tomto režimu asi všichni zemřeme. Ty si už ani neumíš představit tehdejší každodenní starosti běžného člověka. V době, kdy se narodil tvůj starší bratr, tj. v roce 1987, byl neuvěřitelný problém sehnat třeba obyčejnou minerálku na ředění sunaru, sháněl se toaletní papír a prakticky veškeré ovoce. Z tropického ovoce byly běžně k dostání jen mimořádně hnusné kubánské pomeranče s tuhou slupkou, která se skoro nedala oloupat, aniž by ti tekla šťáva po ruce. V televizi jsi však mohl ve zprávách pravidelně sledovat radostný život pracujících, jejich budovatelské úspěchy projevující se ve zvýšené těžbě uhlí a výrobě oceli, každoroční boj našich zemědělců o zrna a mimořádně odpovědné nasazení naší lidově demokratické armády střežící klidný spánek našich dětí před zlovolnými rejdy kapitalistických mocipánů. Tenhle ten neskutečný newspeak byl jedním z nejvýraznějších projevů komunistického režimu a geniálně ho vystihl anglický spisovatel George Orwell v románu 1984, který napsal prakticky hned po druhé světové válce. Za komunistů byl samozřejmě zakázán, tak jako celá řada dalších spisovatelů a knih či jiných uměleckých děl, která třeba jen velmi okrajově či nenápadně zobrazovala skutečný život v tehdejších tzv. reálném socialismu.

Takže listopad 1989 byl pro tebe překvapením?

Do značné míry ano. Konec 80. let byl plný paradoxů. V Sovětském svazu se k moci dostal Gorbačov a garnitura reformně naladěných politiků. Zjevně neměli v úmyslu zlikvidovat socialismus, ale byli vedeni snahou dát mu trochu snesitelnější podobu. Bylo to podobné, jako když v 60. letech povolovaly v Československu ledy a ze strany tehdejších komunistických představitelů došlo k pokusu vybudovat zde tzv. socialismus s lidskou tvář. Bohulibá myšlenka skončila pod sovětskými tanky a Brežněvem dosazené nové vedení KSČ a státu v čele s Husákem nastolilo totální dvacetiletou nehybnost. Říkalo se tomu oficiálně normalizace. Ta tedy v Československu trvala i v době, kdy Gorbačov zahájil v SSSR tzv. perestrojku doprovázenou politikou tzv. glasnosti. Částečné ekonomické reformy tak byly doprovázeny do té doby neuvěřitelnou společenskou otevřeností. V Sovětském svazu se najednou začalo i ve sdělovacích prostředcích mluvit o Stalinově hrůzovládě, o gulacích, začaly tam vycházet knížky, které byly do té doby zakázány, a byly natáčeny filmy, které otevřeně kritizovaly tamější poměry. Sice to všechno mělo ještě jisté hranice, ale oproti poměrům v Československu se Rusko najednou začalo jevit jako země svobody ducha. Zdejší

komunistická strana a vláda z toho byla naprosto vyděšená. Navenek se samozřejmě museli tvářit, že sovětský vývoj podporují a že podobné změny zavedou i u nás, ale ve skutečnosti museli mít z vývoje v Rusku hrůzu. V okamžiku, kdy by totiž ze strany sovětských vládců došlo k přehodnocení invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968, ztratila by jejich vláda legitimitu, protože právě oni byli za pomoci ruských tanků do svých funkcí dosazeni. No a tak se tady všelijak kličkovalo a soudruzi tiše doufali, že se v Sovětském svazu zase všechno „v dobré“ obrátí. Jenže vývoj se už nedal zastavit. V roce 1989 po sobě povolil režim v Polsku, Maďarsku, na podzim se úplně zhroutila NDR, tj. východní Německo, a Československo tak zůstalo prakticky jediným stalinistickým ostrůvkem ve střední Evropě. I tady se lidi přestávali bát, podepisovaly se různé politicky zaměřené výzvy a petice, ale stejně ten pád režimu přišel nečekaně.

Jak jsi revoluci prožíval?

Samozřejmě s nevyslovitelným nadšením, ale zároveň se strašnými obavami. Po celý týden po 17. listopadu nebylo totiž vůbec jasné, jestli se režim nakonec nepokusí svůj pád zastavit za pomoci síly. Byly aktivovány Lidové milice a někteří generálové se netajili chutí najet na Václavské náměstí s tanky a demonstrace zlikvidovat jakýmkoli způsobem. Na ten týden do smrti nezapomenu. Byla to euforie, ale pořád jsem měl na paměti, že naši rodiče s podobným očekáváním prožívali rok 1968, a jak to nakonec dopadlo. My jsme tedy měli větší štěstí, zaplat'pánbůh. Ale nemysli si, že to všichni prožívali stejně. O komunistech samozřejmě nemluví, těm se zhroutil jejich svět, ale i lidi, o kterých by sis myslel, že musí být nadšeni, tě dokázali překvapit. Pamatuji se, jak jsme s mámou po návratu z demonstrace potkali před naším domem stejně starého souseda, tedy 28letého člověka, se kterým jsem v podstatě vyrůstal. Na naše vyprávění o průběhu demonstrace a na naše vyjadřované naděje, že režim konečně padne, reagoval slovy, že chleba stejně levnější nebude. No, dneska je z něj docela úspěšný podnikatel, občas mám chuť mu jeho slova připomenout. Ale takových lidí je spousta, přizpůsobí se bez problémů jakémukoli režimu.

Dneska už máme přes 20 let od revoluce, jsi spokojen s polistopadovým vývojem? Probíhal tak, jak jsi očekával, nebo tě něco překvapilo, ať už mile nebo nemile?

Překvapila mě spousta věcí, bleskurychlým rozpadem Československa počínaje a stejně bleskurychlým vyprcháním onoho celospolečenského nadšení konče. Člověk byl naivní a myslel si, že tady vznikne téměř ráj na zemi. To samozřejmě přeháním, ale nemyslel jsem si, že budeme za pár let na naše nové, nyní demokraticky zvolené politiky nadávat obdobně, jako jsme nadávali na komunisty. Udělala se spousta chyb a spousta věcí měla proběhnout jinak. Ale to je asi zákonitost, ono nikdy není nic tak, jak si člověk představuje. Nicméně přes všechna negativa, která s sebou posledních dvacet let přineslo, jsem si ani na vteřinu nikdy nepomyslel, že by snad předchozí režim byl lepší. Tento režim je normální, ten komunistický normální nebyl. Jakkoli je mi většina politiků téměř odporná a většinou mám pocit, že není koho volit, nesmím zapomenout na to, že dříve jsem na výběr neměl vůbec. Člověk dnes může říkat, co si myslí, může číst knížky, které chce, dívat se na filmy, které chce. Můžeš jet, kam se ti zlíbí, aniž bys potřeboval pas a obtěžovali tě celníci či pohraniční kontrola. To jsou pro mě naprosto zásadní věci, které mi v době, kdy jsem byl starý jako ty, připadaly jako z říše science-fiction. Nikdy bych si nepomyslel, že zanikne Varšavská smlouva, že vstoupíme do NATO nebo že se staneme součástí Evropské unie. Ať se na tyto instituce jakkoli nadává, pro mě znamenají záruku, že se naše země zase stala součástí civilizovaného světa.

Takže buď rád, že žiješ tady a teď, spouště lidí na celém světě se o takovém životě může jen zdát.